Әхмәтгалиева, А. Күзгә күз / А. Әхмәтгалиева // Ватаным Татарстан. – 2022. – №162 (2 ноябрь). – Б. 4.

КҮЗГӘ-КҮЗ

Премьера

Театр сәхнәсе – аерым кешеләр тормышын һәм артистлар уенын гына түгел, хакыйкатьне, тарихны, милләт һәм чор язмышын чагылдыра торган зур мөнбәр.

Шуны күздә тотып, Аяз Гыйләҗев исемендәге Чаллы татар дәүләт драма театры бу сезонда «Театраль педагогика» проекты кысасында «Хәл бу ни...» дип исемләнгән поэтик-документаль спектакльләр сериясен башлап җибәрде.

Мәктәп дәреслекләрендә урын алган әдипләрнең тормыш юлы да, иҗаты да укучыларның күз уңына эләксә эләгә, эләкмәсә – юк. Бүген, бөтен мәгариф системасы БДИ дигән бер сүзгә текәлеп торганда, кызганыч, татар әдәбияты турындагы мәгълүмат диңгездәге бер тамчы хәлендә генә. Бу җәһәттән «Хәл бу ни... Хәсән Туфан» драмасы тамашачыларга шәхес бөеклеге, ил тарихындагы фаҗигале репрессияләр, чын мәхәббәт көче белән күзгә-күз карап очрашу мөмкинлеге бирә.

Үткән гасырның утыз җиденче еллары тарихка кара тап булып ягылган. Намус, тугрылык, дуслык дигән сүзләрнең сират күпере аша узып сыналу чоры бу. Спектакльдә әлеге сынауда иң көчлеләрдән булып кала алган Луиза Салиәскәрова образы калку итеп сурәтләнә. Ул рольне башкарган Флүзә Касаева (Татарстанның атказанган артисты) уенында «ир бирмәк – җан бирмәк» мәкале бөтен тулылыгы белән ачыла; үзенең канын (бәлки, шул сәбәпле гомерен дә) бирү бәрабәренә төрмә камерасындагы Хәсәнен ачлыктан, авырудан коткарырга омтылган Луиза йөзендә хатын-кызның рухи көче чагыла. Спектакль шагыйрьнең биографиясен чагылдыруны максат итеп куймый, шулай да режиссер һәм инсценировка авторы Олег Кинҗәгулов кулланган символлар ярдәмендә иҗат һәм язмышның чәч толымыдай бик уңышлы үрелешен күрми мөмкин түгел. Хәсән Туфанның «Бирде дөнья кирәкне...» шигыре аша олысына-кечесенә бердәй таныш алкалар – парлылыкны, кавышуны һәм мәңгелеккә аерылышуны аңлаткан символик тамгалар спектакльнең башыннан азагына кадәр тамашачының күз алдында. Залга кереп, урындыкларга утырыша башлаганда ук, аларның каршы түрдә каршы алган Туфанның (Татарстанның халык артисты Рафик Каюмов) йомарланган учларында тукталa. Хатынының соңгы ядкаре булып каршы алган алкалар, бераздан, бикле учтан «чыгып», бәхетле бөтерелгән Луизаның колакларында чыңлый; пычрак сәяси уен корбанына әйләнгән миллионнарның челпәрәмә килгән гомере булып, өстәлдә кадерсез аунап ята; акланган һәм акланмаганнарның бәгырь сызлавы булып, кабат уч төбендә сыкрый.

Ир белән хатынның тән һәм җан бергәлеге аларның өстәл янында парлап чәй эчү күренеше аша – бик нәфис, зәвыклы алымнар белән тәкъдим ителә. Спектакльнең 12+ тамгасы белән, мәктәп балаларына да күрсәтелүен исәпкә алсаң, мондый табышка афәрин дияргә генә кала. Шагыйрьне озын-озак төрмә юлы көткәненә ишарәләп, аның кулында кашыкталинкә төрелгән төенчек пәйда булу; коляскага иелгән ана учларыннан, кечкенә улларының үлемен аңлатып, туфрак коелу; фатирга тентү белән кергән совет хәрбиенең аяк астына кан салынган купсанлы шешәләр тезелү – болар барысы да символлар теле белән тамашачыны уйланырга, тетрәнергә, тарихи чынбарлыкны үз йөрәге аша үткәрергә мәҗбүр итә.

Спектакльдәге һәр персонажның шәхес һәм чор сулышын чагылдыру җәһәтеннән үз йөкләмәсе, миссиясе бар. Әдәбият галиме, «халык дошманы» *дип атып үтерелгән Галимҗан Нигъмәти* хатыны Жанна (Татарстанның халык артисты Гөлүсә Гайнетдинова) – андый тамга сугылганнардан йөз чөермәгән тугры дусларның җыелма образы кебек. НКВД солдаты – яшь артист Фердинант Насретдинов уенында үзенең дә система корбаны икәнен төшенеп өлгермәгән *салкын* йөрәкле, кансыз хәрби буларак кабул ителсә, ерак Бараба далаларында яшәп ятучы Кузьма карт (Фирдүс Сафин) һәм аның килене Клавдия Петровна (Индира Маликова) кешеләрнең гап-гади бәхеткә хакы барлыгы, әмма ил һәм җир бүлешә алмаганнарның ул бәхетне бәллүр пыяладай кыеп төшерүләре хакында сөйләүче геройлар. Авылдагы ир-егетләр яу кырында кырылган, хатыннар тол, кайберләре бала сөю бәхете дә татырга өлгермәгән. Бу фаҗига аларның сөргендәге Хәсән Туфан белән әңгәмәләрендә бөтен тирәнлеге белән ярылып ята.

Персонажларның барысы да спектакль барышында Хәсән Туфан шигырьләрен укый. Шагыйрьнең «Илдә ниләр бар икән?», «Агыла да болыт агыла», «Нигә болай ашыгасың, йөрәк?», «Мин фәлсәфә чатырлары үрәм» шигырьләре дә, Борис Пастернакның «Гамлет» шигыре дә яңгырый, һәм вакыйгаларга бәйле рәвештә аларның фәлсәфи асылы тамашачыга көзгедәгедәй чагылып тәэсир итә.

Спектакль яңа форматта эшләнгән, ул театрның Кече залында бара. Кыска гына вакыт аралыгында премьераны төрле яштәге тамашачы күрергә өлгерде инде. Тамашадан соң ишетелгән фикерләр дә, социаль челтәрләрдәге кайтавазлар да мондый җитди спектакльләрнең бүген аеруча кирәклеге хакында сөйли. Чөнки сәхнә түреннән беркайчан да актуальлеген җуймас галиҗәнап Сүз яңгырый, шигырьләрдә гүя бүгенгебез яши...

Айгөл ӘХМӘТГАЛИЕВА